

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ БЕЗПЕКОВОГО СЕКТОРУ ДО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. У сучасних умовах політичної нестабільності, загострення воєнного конфлікту на сході України, складної епідеміологічної ситуації, пов'язаної зі стрімким поширенням вірусу COVID-19, надзвичайно важливими є питання своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації загроз національній безпеці, попередження та припинення злочинів проти безпеки держави. Досягнення необхідного рівня національної безпеки зумовлюється безперервним отриманням достовірної та повної інформації про різні загрози, ступінь їхньої небезпеки та можливі шляхи їх нейтралізації. Крім того, величезні обсяги інформації, що циркулює в сучасному суспільстві, значно впливають на людські спільноти в різних сферах життя, адже інформація не лише формує громадську думку та світогляд, а й спонукає людей до конкретних дій в інтересах розповсюджувачів цих даних.

Беручи до уваги зростаючі вимоги щодо забезпечення керівництва держави, органів державної влади та місцевого самоврядування високофаховим аналітичним продуктом в умовах стрімкого розвитку інформаційних та інтелектуальних технологій, зростає роль ефективного виконання

інформаційно-аналітичних функцій усіма безпековими інституціями. Адже недостатнє аналітичне забезпечення діяльності державних органів влади призводить до неможливості завчасного прогнозування подій у державі та світі, адекватного врахування сприятливих і деструктивних факторів, що впливають на соціальне, політичне й економічне життя країни. Тому саме наявність компетентних фахівців у сфері інформаційно-аналітичної діяльності визначає якість підготовки аналітичних продуктів.

За таких умов особливо важливою є здатність аналітиків швидко та якісно обробляти великі масиви інформації (отриманої з різних джерел); приймати оптимальні рішення; аналізувати й прогнозувати наслідки своїх дій; бути емоційно врівноваженими, рішучими та мати розвинуті комунікативні навички. Тому якісне виконання ними професійних завдань потребує не лише наявності необхідних індивідуально-психологічних властивостей, а й спеціальної психологічної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість психологічної компоненти у професійній підготовці фахівців різних галузей відзначали у своїх працях вітчизняні та

Theoretical and methodological basis for ensuring information security of person, society, state

---

зарубіжні науковці. Серед них: Л. Захарова, Л. Кандибович, Л. Карамушка, В. Корольчук, М. Корольчук, С. Максименко, Г. Мюнстерберг, С. Рубінштейн, О. Столяренко, О. Тімченко, Д. Узнадзе й інші. Деякі організаційно-правові питання підготовки аналітиків безпекового сектору розглядалися у роботах Г. Артюшина, В. Григоровича, Я. Кондратьєва, Б. Міщенко, О. Солодара, І. Стоянова, Н. Ткачук. Проте недостатньо дослідженими залишаються психологічні феномени, що зумовлюють успішні професійні дії фахівців з інформаційно-аналітичної діяльності.

Метою статті є визначення місця психологічної складової у професійній підготовці фахівців безпекового сектору до інформаційно-аналітичної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Питання психологічної та професійно-психологічної підготовки розглядаються у вітчизняній психологічній науці, починаючи з кінця 1950-х років ХХ століття. Різні трактування та визначення цих понять часто пов'язані зі специфікою розглянутої професійної діяльності в кожному конкретному випадку. Адже психологічна підготовка повинна максимально враховувати індивідуальні особливості того, кого навчають, а також закономірності виникнення та протікання психічних процесів, характерних для конкретної діяльності.

Підготовка до будь-якої професійної діяльності передбачає проведення різних заходів, спрямованих на засвоєння особистістю спеціальних знань, оволодіння необхідними вмін-

нями та навичками, формування професійно важливих якостей особистості, що відповідають вимогам професії. Розглянемо детальніше зміст інформаційно-аналітичної діяльності.

Основною функцією аналітика є змістовно якісна переробка первинної інформації, яка надходить від різних джерел, для прийняття оптимального рішення. Тому успішне виконання професійних завдань значною мірою залежить від особистості самого співробітника. Отже, налагодження ефективної інформаційно-аналітичної діяльності в безпековому секторі тісно пов'язане з вирішенням низки актуальних питань, зокрема: визначення особливостей роботи фахівців-аналітиків, урахування їхніх індивідуально-психологічних характеристик, виокремлення їхніх основних компетентностей.

Аналітична діяльність є одним із видів інтелектуальної діяльності людей, спрямованої на вирішення різних завдань із різних сфер життєдіяльності. На сьогодні аналітика являє собою розгалужену та складну систему знань, до якої входять: логіка (як наука про закономірності та операції правильного мислення), наукова методологія (як система принципів, методів і прийомів пізнавальної діяльності), евристика (як наука, яка вивчає процеси продуктивного творчого мислення), інформатика (як наука про інформацію, способи її здобуття, зберігання, обробки та передачі) [7].

Традиційно науковці [2; 3; 6; 7] виокремлюють такі функції інформаційно-аналітичної діяльності:

Теоретико-методологічні засади забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

1) управлінська (забезпечує інформацією управлінську діяльність на всіх етапах – від підготовки управлінських рішень до контролю за їх виконанням);

2) діагностична (дає змогу отримати об'єктивну картину подій та явищ);

3) застерігаюча (виявляє певні ризики, конфлікти, небезпеки та дає можливість їх уникнути);

4) пізнавальна (сприяє розумінню сутності явищ, зміні ставлення до певних подій, ситуацій).

Така поліфункціональність демонструє, що інформаційно-аналітична діяльність стала необхідною потребою суспільства, одним із найважливіших і найвпливовіших факторів стабільності та життєдіяльності будь-якої країни. Адже стрімка динаміка соціальних процесів зумовлює збільшення неконтрольованості й суперечливості інформаційних потоків, які доводиться обробляти для прийняття оптимальних управлінських рішень, прогнозуючи та мінімізуючи наслідки можливих ризиків. Ці фактори потребують успішної реалізації інформаційно-аналітичної компоненти у всіх сферах людського життя, але особливої актуальності ця проблема набуває для ефективної діяльності безпекових інституцій.

Здійснюючи обробку повідомлень, аналітик отримує з них об'єктивну інформацію, яку вони містять, щодо різних об'єктів навколишнього світу, знаходить причинно-наслідкові зв'язки, визначає рушійні механізми, робить прогнози щодо подальшого розвитку подій і ситуацій тощо. У цьому сенсі аналітик створює нове

знання про той фрагмент реальності, що знаходиться в полі його професійного інтересу, виступаючи дослідником своєї предметної області [2].

І тут важливо звернути увагу, що об'єктивні дані переломлюються через призму особистості конкретного аналітика (його ставлення до предмета дослідження, життєвий та професійний досвід, особистісні характеристики, ступінь мотивації щодо вирішення поставленого завдання тощо). Його інформаційно-аналітична діяльність спрямована, насамперед, на якісно-змістовне перетворення первинної інформації. У такому розумінні можемо стверджувати, що вона функціонально перетинається в цьому плані з науковою [2; 5] (виробництво нового знання) і управлінською діяльністю (розробка варіантів рішень, сценаріїв) [2; 3; 7]. Характер функціонального перетинання (взаємодії) у системі «аналітика–наука–керування» визначається специфікою аналітики. З наукою її поєднує інформаційний спосіб пізнання та наукового аналізу реальності [5;8], а з управлінням – прикладний характер аналітики (задоволення конкретних інформаційних потреб і вирішення проблем замовника).

Однак основною проблемою в сучасному житті стала не стільки неможливість отримання інформації з певного питання, скільки вміння фахівця правильно організувати сам процес її пошуку та на основі якісного аналізу побудувати прогностичну модель подальшого розвитку події, ситуації тощо. Наявність сучасного аналітичного інструментарію та доступ до різних інформаційних баз не

Theoretical and methodological basis for ensuring information security of person, society, state

---

визначають ефективність здійснення аналітичної діяльності. Адже центральною фігурою цього процесу виступає конкретний співробітник, на якого покладені ці завдання, із притаманними лише йому індивідуально-психологічними особливостями, певними знаннями, вміннями, життєвим досвідом, ступенем мотивації до їх вирішення та наявністю психологічної компетентності. Професійна успішність спеціаліста залежить не тільки від його здібностей, особистісних якостей, мотивації та цінностей, а й від їхньої відповідності обраній професії. Одним із найважливіших чинників професійної успішності фахівця є формування його професійних якостей, його психологічної компетентності [1].

На сьогодні не існує єдиного погляду на сутність поняття «компетентність». В основу різних підходів науковці покладають: теоретичні знання та практичні вміння, обізнаність у певній сфері, досвідченість, готовність до дій, ставлення в різних сферах життєдіяльності особистості, шкалу цінностей, наявність мотивації до певного виду діяльності, особистісні характеристики тощо. Традиційно компетентність особистості розглядається за різними видами діяльності. Так, відомий учений Дж. Равен [4] зазначав, що компетентність – це явище, яке складається з великої кількості компонентів, більшість з яких більш-менш незалежні один від одного, деякі з них належать до когнітивної сфери, інші – до емоційної та можуть замінювати один одного як складові ефективної поведінки. До найважливіших складових компетентності

Дж. Равен відносить: схильність аналізувати явища та події, здатність урахувувати попередній досвід, прогнозувати можливі перепони на шляху до своєї мети, вміння проявляти ініціативу, певні особистісні характеристики, які можна розвивати та вдосконалювати в певному середовищі. На думку вченого, існує тісний зв'язок між розвитком компетентності та системою власних цінностей. Тому виявлення ціннісних орієнтацій індивіда, надання йому допомоги з метою чіткішого їх усвідомлення, вирішення ціннісних конфліктів та оцінювання альтернатив є основою будь-якої програми розвитку компетентності.

Отже, компетентність – це база не успадкована генетично чи біологічно здібність, набута самим індивідом, тобто сформована внутрішньо в процесі самостійної мотивованої взаємодії з навколишнім світом, ознака здібності особистості діяти таким чином, щоб стати здатною реалізувати наміри, досягти цілей, дотримуватися принципів дій, норм, правил, конкретних умов відповідно до певної ситуації, діяти правильно й адекватно. Тому одна з основних характеристик компетентності – це її ситуативність (лише за певних умов людина виконує певні дії, відповідно до конкретної ситуації). Крім того, компетентність передбачає цілий спектр особистісних якостей людини (від смислових, пов'язаних із цілепокладанням, до рефлексивно-оцінних, що дають відповідь – наскільки успішно застосовується певна компетентність у житті), має особистісне забарвлення, адже містить операційно-технологічну,

Теоретико-методологічні засади забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову складові [9].

На нашу думку, основні компетентності фахівця інформаційно-аналітичної галузі пов'язуються не лише з наявністю певних знань та вмінь, необхідних для вирішення конкретних фахових завдань, а й із наявністю певного життєвого та професійного досвіду, який безпосередньо впливає на успішність вирішення цих завдань.

Отже, психологічну компетентність аналітика слід розглядати як володіння комплексом спеціальних знань, умінь, навичок та ставлень, які набуваються у процесі спеціальної підготовки та дають змогу в подальшому конструктивно визначати й вирішувати наявні проблеми під час розв'язання професійних завдань. Це специфічна здатність, яка необхідна для ефективного виконання конкретних дій у певних умовах і включає необхідні знання, особливі навички та вміння, способи мислення, прогнозування й усвідомлення наслідків своїх дій.

Передумовою успішного оволодіння професією аналітика є наявність певних індивідуально-психологічних властивостей особистості майбутнього фахівця, які визначають результативність виконання поставлених завдань. Тому психологічна підготовка фахівців зазначеної сфери повинна передусім вирішувати питання сформованості особистісних характеристик аналітиків, що дасть змогу ефективно виконувати поставлені перед ними професійні завдання в сучасних умовах динамічних перетворень у країні. Адже доведено, що

якість та швидкість аналізу інформації залежать не лише від наявності сучасних аналітичних інструментів у співробітника, який його проводить, а й від наявності в нього відповідної підготовки та комплексу індивідуально-психологічних якостей (інтелектуальної сфери, емоційно-вольової, мотиваційної, комунікативної тощо). До комплексу індивідуально-психологічних якостей, які повинні бути притаманні успішному аналітику, передусім належать: об'єктивність, самостійність, здатність працювати під впливом стресогенних чинників (дефіцит часу, ситуація невизначеності, надмірна відповідальність), уміння працювати в колективі, рефлексивність (отримання інформації під час міжособистісного спілкування), гнучкість і нестандартність мислення, уміння адекватно реагувати на критику, здатність відстоювати свою думку, уміння аргументовано дискутувати.

Крім того, слід урахувати, що існують певні індивідуальні особистісні властивості, притаманні конкретному аналітику, що можуть негативно вплинути на виконання його професійних завдань. Зокрема це рівень мотивації до виконання поставленого завдання, заангажованість аналітика на користь певної особи (політичного діяча, керівника високого рангу) або об'єднання (громадського, політичного тощо), страх втратити авторитет серед колег, шкала моральних цінностей (якщо найвищу позицію займають матеріальні блага – це суттєво підвищує вірогідність викривлення інформації для отримання якоїсь вигоди).

Theoretical and methodological basis for ensuring information security of person, society, state

---

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можемо зробити висновки, що підготовка аналітиків має важливе значення для оптимізації інформаційно-аналітичної діяльності безпекового сектору України. Психологічна підготовка є складовою професійної підготовки фахівців будь-якої діяльності, але для фахівців з інформаційно-аналітичної діяльності вона повинна бути невід'ємною частиною, кінцевим результатом цієї готовності до професійної діяльності з урахуванням об'єктивних і суб'єктив-

них факторів. Ця підготовка має реалізовуватись, урахуваючи напрацювання психологічної та педагогічної наук, сучасні тенденції підготовки фахівців відповідного профілю тощо. Однак важливо пам'ятати, що компетентність аналітика залежить не лише від якісної, всебічної підготовки, а й від його індивідуально-психологічних особливостей та високого рівня мотивації як до здійснення своєї професійної діяльності, так і до підвищення свого фахового рівня.

Список використаних джерел

1. Алаева Е. П. Мониторинг профессионального становления будущего учителя на основе компетентностного подхода // Педагогическая диагностика. 2006. № 3. С. 13–18.
2. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навчальний посібник. Київ : Університет «Україна», 2014. 417 с.
3. Конотопов П. Ю., Курносов Ю. В. Аналитика: методология, технология и организация информационно-аналитической работы. Москва : РУСАКИ, 2004. 512 с.
4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / пер. с англ. Москва : Когито-Центр, 2002. 396 с.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / [сост., авторы комментариев и послеслов. А. В. Брушлинский, К. А. Абульханова-Славская]. Санкт-Петербург : Питер Ком, 1999. 720 с.
6. Стоянов І. І. Основи аналітичної роботи : підручник. 2-ге вид., доповн. і переробл. Київ : Нац. акад. СБУ, 2018. 292 с.
7. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ : учебное пособие. Киев : МАУП, 2003. 368 с.
8. Моляко В. О., Коваленко А. Б., Мойсеенко Л. А. та ін. Творча діяльність в ускладнених умовах : науково-методичний посібник / за ред. В. О. Моляко. Київ : Ін-т психології імені Г. С. Костюка, 2007. 308 с.
9. Хуторской А. В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций // Инновации в общеобразовательной школе. Методы обучения : сборник научных трудов / под ред. А. В. Хуторского. Москва : ГНУ ИСМО РАО, 2006. С. 65–79.

Рецензенти:
доктор юридичних наук, професор
О. Морозов,
кандидат психологічних наук,
О. Паливода

Теоретико-методологічні засади забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

Анотація. Достижение необходимого уровня национальной безопасности обусловлено непрерывным поступлением достоверной и полной информации о разнообразных угрозах, уровнях их опасности для государства и возможных путях их нейтрализации. Поэтому недостаточное аналитическое обеспечение деятельности государственных органов власти приводит к невозможности своевременного прогноза развития событий в стране и мире. А наличие компетентных специалистов в сфере информационно-аналитической деятельности определяет качество подготовки аналитических продуктов. В статье исследованы психологические аспекты профессиональной подготовки специалистов информационно-аналитической деятельности, вычленен комплекс индивидуально-психологических качеств, которые должны быть у успешного аналитика, а также предложено определение их психологической компетентности. Последняя понимается как овладение комплексом специальных знаний, умений, навыков и отношений, которые формируются в процессе специальной подготовки и дают возможность в дальнейшем конструктивно определять / решать существующие проблемы во время выполнения профессиональных задач.

Ключевые слова: информационно-аналитическая деятельность, анализ информации, специальная подготовка, психологическая подготовка, психологическая компетентность, индивидуально-психологические особенности личности.

Abstract. Achievement of the required level of national security is conditioned by the continuous receipt of reliable and complete information about various threats, the degree of their danger to the state and possible ways of their eliminating. After all, insufficient analytical support for state authorities activities leads to the impossibility of early forecasting of national and international events. Therefore, competent specialists in the field of information and analytical activities determine the quality of analytical products preparation. The publication identifies the main psychological factors of professional success of specialists in information and analytical activities, suggests a set of individual psychological qualities that should be inherent in a successful analyst, formulates the definition of their psychological competence. The latter is understood as mastering a complex of special knowledge, abilities, skills and attitudes that are formed in the process of special training and make it possible to constructively identify / solve existing problems in the future while performing professional tasks.

Key words: information and analytical activities, analysis, analysis of information, special training, psychological training, psychological competence, individual psychological qualities of a person.